

Слободан Владушић
Филозофски факултет, Нови Сад

(НЕ)САВРШЕНИ БРАК КЊИЖЕВНОСТИ И ПОСТСТРУКТУРАЛИЗМА

Драган Бошковић, *Текстуално (не)свесно*
Гробнице за Бориса Давидовича,
Службени гласник, Београд, 2008.

Књига *Текстуално несвесно* Драгана Бошковића још једном потврђује посвећеност овог аутора прози Данила Киша. Та посвећеност пружа могућност за неколико срећних аналогја: ако су Кишова опсесивна тема били логори, онда је Бошковићева опсесивна тема *Гробница за Бориса Давидовича*; уколико Кишово писање настаје, пре свега, из горког талог искуства, Бошковићево читање Киша настаје из талог интелектуалног искуства, односно ране фасцинације постструктурализмом.

Нема у овим аналогјама ничега лошег, ничега подсмешљивог. У питању је само доследност која послу критичара/херменеутичара додаје нешто од чари писца, уколико између речи писац и писар ипак уочимо извесну разлику. За разлику од писара који пише по диктату тзв. времена, тог карикатуралног облика Светског Духа, писац је онај који непрекидно самерава унутрашње и спољашње искуство, оно што се догодило и што га је упутило у правцу писања и онога што се догађа. Уколико та разлика постане превелика код писца долази до прекида писања. Писарима се тако нешто не може догодити.

Постструктуралистичка инспирација Бошковићевог читања *Гробнице за Бориса Давидовича* је очигледна; аутор је не скрива, а нема ни разлога да то чини. То значи да његово читање креће линијом која се, уз изванредан степен симплификације (али и удела ироније којој један блумовски теоретичарски ефеб не може да одоли) може описати овако: то је пут којим се крећемо од тачке А – Деридине критике логоцентризма која пориче могућност заснивања, почетка, првотности, непосредности („све почиње из средине“ каже Дериде у *Грамаџологији*) – до тачке Б у којој се објављује да нема ничега изван текста, односно да сваки језички знак не води ка неком референту, већ ка другом језичком знаку и тако до уне-

доглед. Или исто то, али овога пута за љубитеље Фукоа: то је пут између Фукоове идеје о расредиштену субјекта који је изгубио моћ да нешто установљава, ка напуштању идеје аутономне књиге која је, по Фукоу, сада део „система упућивања на друге књиге, друге текстове, друге реченице“, другим речима о књизи која је изгубила своје границе и постала текст, односно, „чвор у мрежи“ светске текстуалности.

Идеје постструктуралистичке мисли спонтано провејавају Бошковићевом дефиницијом основног појма његове студије а то је синтагма *текстуално несвесно*:

„Под текстуално несвесним подразумева се трансубјективна и транстекстуална трансмисија 'туђег' текста у текст 'паразита' – од једне једине речи, појма, до читавог сижејног пасажа, од скривеног смисла и потиснуте синтаксичке структуре до 'преузете' идеје, од дословних позајмица до адаптација које за аутора могу да прођу неопажено чак и ако се наведе њихов извор.“

Бит текстуално несвесног није, дакле, у понављању игре стварања текста коју је још Монтењ (ако се не варам) описао сликом пчеле која свој мед прави, летећи од цвета до цвета, већ у укључивању несвесног. Ако мисли да контролише интертекстуално ткање свог текста, аутор греша. Текст се тка, такорећи, сам од себе. Ауторска свест нема моћ да ограничи односно освести присуство другог текста у властитом тексту, па тако, строго узевши, и не поседује властити текст. Зато Бошковић ставља у наводнике присвојени придев који говори о припадништву текстова (властити текст/ туђ текст) и глагол (преузети) који опет указује на свесну акцију субјекта који узима нешто из туђег текста са јасном идејом зашто то чини. Та свесност је сада проблематизована: идеја текстуално несвесног доводи у питање концепт самосвесног аутора.

Анализа текстуалног несвесног у *Гробници* заузима већи део Бошковићеве књиге. Полазећи од Јеремићевих читања Киша, али разуме се, без Јеремићевог вредносног суда, аутор *Текстуално несвесно* ће још више продубити наша досадашња сазнања о везама између Кишове књиге и архиве текстова о стаљинистичким логорима (Штајнер, Надежда Манделштам, Солжењџин, Шаламов), те Борхесових *Машинарија*. У том смислу приказивач нема шта да дода, осим да препоручи читаоцу да се преда уживању у минуциозној Бошковићевој анализи чији су резултати јасно и прегледно изложени, а која је посебно значајна у контексту откривања механизма којим се граде ликови у *Гробници*.

Међутим, поред овог доминантног и несумњиво вредног дела студије *Текстуално несвесно* постоји један мање видљиви аспект ове књиге чије вредност није у херменеутичким увидима, колико у посебном виду контекстуализације односа између постструктурализма и Кишовог текста.

Ево једне анегдоте која би не случајно, боље пристајала неком новоисторичарском тексту, него овом приказу: пре неког времена присуствовао сам скупу на тему односа између књижевности и егзила. Једна колегиница, која живи и ради у Италији, поставила је интересантно питање: ко српску и хрватску књижевност представља у тој земљи? И одмах је дала одговор: минорни писци који су избегли у Италију, или су тек као избеглице почели да пишу, а не класици националних књижевности. Једна друга колегиница је одмах упутила иронично питање заговорници класика: ви још верујете у Велика Имена? Тако се питање вредности поставило у својој оштрини и нема разлога да га не поставимо и овде: зашто Бошковић чита Киша, а не неког хипотетичког Перу Перића?

Можда још увек верујемо у прећутну естетску релеватност Кишове прозе? У реду, али зар смрћу аутора (Bart), односно свођењем аутора на идеолошку функцију ограничавања игре значења (Fuko), има неког смисла уопште и говорити о тзв. естетској вредности текста? Постструктурализам је довео у питање идеју књижевне вредности, а тиме и статус књижевности као повлашћеног поља испитивања, али није био доследан када је требало извршити налог до кога су га довели властити увиди. Да би се та недоследност видела, требало је само начинити корак изван текста. Тај корак су учинили новоисторичари. У програмском предговору књизи *Practicing New Historicism* Katarina Galager и Stiven Grinblat су оштро напали деконструкцију зато што њен прећутни избор текстова на којима се доказују идеје деконструкције још увек одражава постојећи књижевни канон и чува привилеговану позицију књижевности. Иако је изричу новоисторичари, ова примедба заиста произилази из постструктурализма, јер он уистину не зна шта ће са вредношћу књижевног текста. По чему би онда књижевни текст био повлашћено поље истраживања? Зашто би се уопште бавили књижевним текстовима, а не текстовима уопште?

Ако се ова питања узму у обзир, онда о вредности Бошковићеве књиге не одлучује доследност у практиковању изабране теоријске позиције – односно постструктурализма – већ управо њеном *изневеравању*: када Бошковић примети како се „гашење модернистичке функције/институције субјекта неће у Кишовом опусу остварити у

потпуности“ то онда не значи само то да ће Бошковић своју пост-структуралистичку анализу текста, аналогно свом увиду, употпунути анализом идеолошких простора *Гробнице за Бориса Давидовича* (дакле, ипак има нечега и изван текста) већ и то да ће тим увидом отворити једну нову могућност читања. То значи, даље, да је Бошковић отворио простор за разлику између доминантног/владајућег теоријског модела и књижевног дела као простора у коме се та владавина пропитује, а не тек потврђује. Поигравајући се са шпенглерском метафориком могли бисмо рећи да се теоријски модели рађају, досежу своју зрелост и умиру. Док су млади, освежавају наша читања, када доживе пуну зрелост, када окоштају, они одређују наша читања у мери да текстови који би се читали више нису ни потребни: они су прочитани пре него што је прочитано и прво слово. Нашим читањем тада влада дискурс, тај теоријски *matrix*.

Вредност Бошковићеве књиге је дакле, управо у томе што је отворена за оно што се налази изван границе изабраног метода. Она не прихвата владавину теоријског модела над читањем на исти онај начин на који Киш на етичком плану не прихвата конструисану историјску „истину“ тоталитарних режима, док на поетичком не прихвата до краја доминацију постмодерног разумевања прошлости. Вољу да се унутар једног тоталитарног система, једног тоталитарног теоријског модела, једне тоталитарне поетике која се снажи мануфактуром консензуса или индустријом пристанка, пронађе поље за субјективно деловање, понукано или херменеутичким поштењем или горким талогом искуства, назваћемо одлучност. Она је присутна и код Киша и код Бошковића – та одлучност је знак да негде још постоји субјект.